

ภาคผนวก

(๑)

นามานุกรม และ อธิบายศัพท์

กรีนเบิร์ก (Joseph H. Greenberg) (๑๙๑๕-๒๐๐๑) กรีนเบิร์กเป็นนักมานุษยวิทยา และนักภาษาศาสตร์ชาวอเมริกัน มีชื่อเสียงเด่นในด้านการจัดประเภทภาษา โดยเริ่มจากภาษาในแอฟริกาและภาษาอเมริกันอินเดียน งานชื่อ "Some Universals of Grammar with Particular Reference to the Order of Meaningful Elements" ในปี ค.ศ. ๑๙๖๑ ทำให้เกิดความสนใจในเรื่องการจัดประเภทภาษา และอาจจะนับได้ว่าเป็นงานที่มีผู้กล่าวถึงมากที่สุดในการภาษาศาสตร์แห่งศตวรรษที่ ๒๐ ด้วยตัวอย่างเพียง ๓๐ ภาษา กรีนเบิร์กก็สามารถชี้ออกมาได้ว่าภาษามีการเรียงลำดับประธาน (S) กริยา (V) กรรม (O) อยู่เพียง ๖ แบบ แบบที่มีมากที่สุดก็คือ SOV/SVO ที่มีค่อนข้างน้อยก็คือ VSO ส่วนที่มีน้อยมากหรือแทบไม่มีเลยก็คือ VOS/OSV/OVS นอกจากนี้ เขายังแสดงให้เห็นว่า ลำดับทางวากยสัมพันธ์ก็ขึ้นอยู่กับ การเรียงลำดับประโยคด้วย เช่น ภาษาที่เรียงลำดับแบบ VSO ก็จะมีคำคุณศัพท์ตามหลังคำนามและมี คำบุพบท (preposition) ส่วนภาษาประเภท SOV ก็มักจะมีคำคุณศัพท์อยู่หน้าคำนามและมี คำปัจฉิมบท (postposition)

การจัดเรียงหน่วย (item-arrangement หรือ item and arrangement (IA)) หมายถึงรูปแบบการบรรยายอย่างหนึ่งซึ่งใช้ใน ระบบหน่วยคำ (morphology) เพื่อวิเคราะห์คำ ถ้าเป็นวากยสัมพันธ์ก็ใช้วิเคราะห์หน่วยไวยากรณ์ ในวิธีการนี้ถือว่าคำคือหน่วยต่าง ๆ ที่เรียงต่อกันอยู่ เช่น

The boys kicked the ball.

กวีเคราะห์ออกมาได้เป็น *the+boy+s+kick+ed+the+ball*

ส่วน *mice* คือ *mouse+plural*

การใช้ภาษา (performance) หรือ กฤตกรรมภาษา หมายถึงการใช้ภาษาจริง ๆ ของบุคคล **ความรู้ในภาษา (competence) หรือ สามัตถิยะภาษา** กับการนำความรู้ที่มีไปใช้ในการสร้างและเข้าใจภาษานั้นแตกต่างกัน เช่น การสร้างประโยคยาว ๆ และซับซ้อน ผู้ใช้ภาษาอาจจะมีความรู้ แต่เมื่อเวลาใช้จริง ๆ อาจจะตัดบางสิ่งออกไปบ้าง ผู้พูดอาจจะเหนื่อย หรือผู้ฟังอาจจะเบื่อหรือลืมข้อความในตอนต้น ๆ ไปแล้ว บางคนอาจจะใช้ภาษาผิด แต่ไม่ใช่เพราะไม่รู้ภาษา อาจจะเป็นเพราะความหลงผิด หรือเหตุผลอื่นใดก็ได้

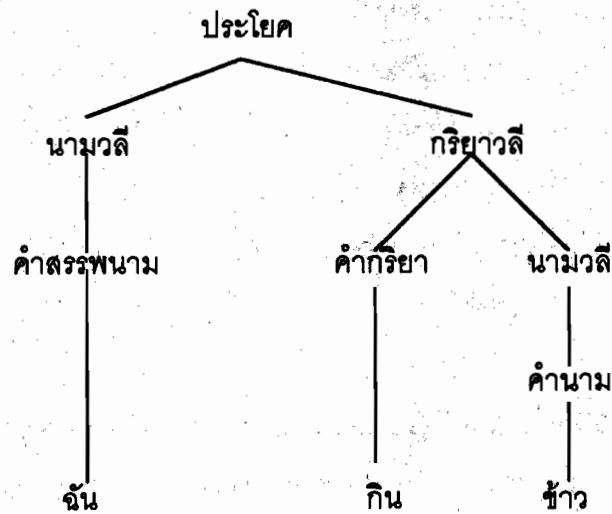
การรับภาษา (language acquisition) หมายถึงการเรียนและการพัฒนาภาษาของบุคคล การเรียนภาษาแรกเรียกว่า *first language acquisition* การเรียนภาษาที่สองหรือภาษาต่างประเทศเรียกว่า *second language acquisition* คำว่า 'acquisition' มักจะใช้หมายถึง **การเรียนรู้ (learning)** เพราะศัพท์นี้บางครั้งก็เชื่อมโยงไปถึงทฤษฎีพฤติกรรมการเรียนรู้ นักภาษาศาสตร์ นักจิตวิทยา และนักภาษาศาสตร์ประยุกต์ศึกษาเรื่องการรับภาษาเพื่อให้เข้าใจกระบวนการเรียนรู้ภาษา เพื่อให้รู้ขั้นตอนการพัฒนา และเพื่อให้เข้าใจธรรมชาติของภาษา

ความรู้ในภาษา (competence) หรือ สามัตถิยะภาษา หมายถึงไวยากรณ์ที่อยู่ภายในสมองของบุคคล เป็นความสามารถของบุคคลในอันที่จะสร้างหรือเข้าใจประโยค รวมทั้งประโยคที่ยังไม่เคยได้ยินมาก่อน นอกจากนี้ยังหมายถึงความรู้ว่าประโยคใดหรือไม่ใช่ประโยคในภาษาใดภาษาหนึ่ง ตัวอย่าง เช่น ผู้ใช้

ภาษาไทยเป็นภาษาแม่จะยอมรับประโยคอย่าง "ฉันอยากกลับบ้าน" ว่าเป็นประโยคในภาษาไทย แต่จะไม่ยอมรับประโยคอย่าง "ฉันบ้านกลับบ้าน" คำว่า *ความรู้ในภาษา* นี้มักจะใช้กับ "ผู้พูด/ผู้ฟัง" ในระดับอุดมคติ ไม่ใช่บุคคลจริง ๆ ที่มีความรู้อย่างสมบูรณ์ในภาษาใดภาษาหนึ่ง ขอให้เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่าง *ความรู้ในภาษา* กับ *การใช้ภาษา* ซึ่งเป็นการใช้ภาษาจริง ๆ เพื่อการพูดและการเขียนในชีวิตประจำวัน

โครงสร้างส่วนประกอบ (constituent structure) หมายถึงโครงสร้างประโยคและหน่วยทางไวยากรณ์อื่น ๆ ซึ่งแสดงออกในรูปของ *แผนภาพต้นไม้ (tree diagram)* หรือวงเล็บเพื่อแสดงความสัมพันธ์ทางไวยากรณ์ระหว่างส่วนประกอบเหล่านั้น

ตัวอย่าง "ฉันกินข้าว" จะแสดงได้ดังนี้คือ

ชอมสกี (Noam Chomsky) (๑๙๒๘-) ชอมสกีเป็นนักภาษาศาสตร์และนักคิดชาวอเมริกันผู้มีอิทธิพลยิ่งต่อวงการภาษาศาสตร์ในปัจจุบันคนหนึ่ง ทฤษฎีโครงสร้างภาษาของเขาที่เรียกว่า *ไวยากรณ์เพิ่มพูน-ปริวรรต (transformational-generative grammar)* นับได้ว่าเป็นการปฏิวัติวงการภาษาศาสตร์ ในปี ค.ศ. ๑๙๕๗ หนังสือเล่มสำคัญของเขาก็คือ *Syntactic Structure* ในกลางทศวรรษ ๑๙๖๐ เขาเน้นเรื่องบทบาทของภาษาในฐานะกฎเกณฑ์ที่ใช้สำรวจจิตมนุษย์ เขาเห็นว่าภาษาศาสตร์คือส่วนหนึ่งของ *จิตวิทยาปริชาน (cognitive psychology)* ซึ่งทำให้นักปรัชญาและนักจิตวิทยาหันมาสนใจงานของเขาด้วย ชอมสกีเห็นด้วยกับแนวคิดของบลูมฟิลด์ที่ว่า ภาษาศาสตร์เป็น "ศาสตร์" อย่างหนึ่ง แต่ความเห็นของเขาแตกต่างจากบลูมฟิลด์ที่ตัวทฤษฎี ในขณะที่นักทฤษฎีโครงสร้างในสมัยแรกถือว่าทฤษฎีได้มาจากข้อมูลทางภาษาจริง ๆ ชอมสกีกลับถือว่าเป้าหมายของทฤษฎีทางภาษาศาสตร์ต้องสามารถบรรยาย "ภาษาที่เป็นไปได้" ได้ นั่นคือต้องสามารถบอกได้ว่ากระบวนการทางไวยากรณ์อย่างไรกันเกิดขึ้นได้และอย่างไรกันเกิดขึ้นไม่ได้ นั่นก็คือเรื่องของ *ความรู้ในภาษา (competence)* กับ *การใช้ภาษา (performance)* ซึ่งต่อมาได้นำไปถึงแนวคิดเรื่อง *ปฏิบัติศาสตร์ (pragmatics)* นอกจากนี้แนวคิดเรื่อง *ไวยากรณ์สากล (universal grammar)* ของเขายังได้นำไปสู่ *ทฤษฎีพันธะปลด* หรือ *ทฤษฎีกำกับและผูกมัด (government/binding theory)* อีกด้วย

ซาเพียร์ (Edward Sapir) (๑๘๘๕-๑๙๓๙) ซาเพียร์คือลูกศิษย์คนสำคัญของโบแอส เป็นผู้ร่วมก่อตั้งวงการภาษาศาสตร์ของสหรัฐร่วมกับบลูมฟิลด์ ซาเพียร์เห็นว่าภาษาคือส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากส่วนอื่น ๆ ทั้งนี้เพราะความเปลี่ยนแปลงของเสียงช่วยรักษาประวัติศาสตร์แห่งพัฒนาการของภาษาและวัฒนธรรม ฉะนั้นภาษาศาสตร์จึงสามารถตอบคำถามทางด้านชาติพันธุ์วิทยา

ได้ เรายังเน้นอิทธิพลของวัฒนธรรมที่มีต่อพัฒนาการของบุคลิกภาพและบทบาทสร้างสรรค์ของแต่ละบุคคลในวัฒนธรรม เบนจามิน ลี วอร์ฟ (Benjamin Lee Whorf) ถูกศิษย์ของเขาที่มหาวิทยาลัยเยลได้พัฒนาแนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับวัฒนธรรมต่อไป ถูกศิษย์ที่มีชื่อเสียงเด่นคนอื่น ๆ ของเขา ได้แก่ แมรี โรซามอนด์ ฮาส (Mary Rosamond Haas) จอร์จ เทรเกอร์ (George Trager) เซลลิก แฮร์ริส (Zellig Harris) และ ชาลส์ ฮ็อกเก็ตต์ (Charles Hockett) เขาเพียร์เป็นผู้ร่วมก่อตั้ง Linguistic Society of America ด้วย

โซซูร์ (Ferdinand de Saussure) (๑๘๕๗-๑๙๑๓) โซซูร์เป็นนักภาษาศาสตร์ชาวสวิส อิทธิพลของเขามาจากหนังสือ *Cours de linguistique générale* หรือ *Course in General Linguistics* อันเป็นหนังสือรวบรวมปาฐกถาเรื่องภาษาซึ่งเขาสอนที่มหาวิทยาลัยเจนีวา ในระหว่างปี ค.ศ. ๑๙๐๗-๑๑ ผู้ที่รวบรวมปาฐกถาชุดนี้ขึ้นมาก็คือบรรดาลูกศิษย์ของเขานั่นเอง หัวใจสำคัญของทฤษฎีทางภาษาศาสตร์ของโซซูร์ก็คือ ภาษาเป็นระบบของ 'langue' ที่สัมพันธ์กัน 'langue' คือรหัสพื้นฐานที่ทำให้คนสามารถพูดและเข้าใจกันได้ 'langue' ขึ้นอยู่กับสังคมและเป็นระบบปฏิบัติการที่ฝังอยู่ในสมองของผู้เรียนภาษา จุดประสงค์ของภาษาศาสตร์ก็คือการวิเคราะห์ระบบที่ว่านี้ ระบบนี้คือเครือข่ายแห่งความสัมพันธ์ของสองสิ่งอันได้แก่ syntagmatic (สิ่งที่เรียงต่อกันไปเป็นลำดับ) กับ associative (การจัดองค์ประกอบที่ลึกลงไปซึ่งเป็นเรื่องของไวยากรณ์และความหมาย) คำว่า associative นี้ ต่อมาได้เรียกกันใหม่ว่า paradigmatic แนวคิดของเขานับได้ว่าเป็นการปฏิวัติวงการภาษาศาสตร์ จากการศึกษาในเชิงประวัติเปรียบเทียบซึ่งทำกันมาตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ ๑๙ มาเป็นการศึกษาในเชิงพรรณนาและใช้วิธีการแบบ "โครงสร้าง" ซึ่งทำให้เกิดการวิเคราะห์ในแนวนนี้ต่อมาอีกอย่างมากมาย โดยเฉพาะในงานของชอมสกี

ทฤษฎีปลดและพันธะ (government and binding theory) หรือ ทฤษฎีกำกับและผูกมัด หมายถึงทฤษฎีทางภาษาศาสตร์ซึ่งขอมสก็ได้เสนอขึ้นมาโดยอาศัยแนวคิดเรื่อง ไวยากรณ์สากล (universal grammar) อันถือได้ว่าเป็นเครือข่ายของทฤษฎีย่อย ๆ หลายทฤษฎีซึ่งประกอบด้วย หลัก (principle) และ เงื่อนไข (parameter) ต่าง ๆ

ตัวอย่างของทฤษฎีย่อยมีดังนี้

- ๑) ทฤษฎีพันธะ (binding theory) หรือ ทฤษฎีการผูกมัด แสดงความสัมพันธ์ระหว่างคำนามกับวลี
- ๒) ทฤษฎีกำหนดขอบเขต (bounding theory) หรือ ทฤษฎีจำกัดการย้ายที่ กำหนดขอบเขตการเคลื่อนย้ายของหน่วยในประโยค
- ๓) ทฤษฎีการก (case theory) กำหนดการกให้แก่นามวลีในประโยค
- ๔) ทฤษฎีหน้าที่หลัก (thematic theory) กำหนดบทบาททางความหมายให้แก่องค์ประกอบในประโยค
- ๕) ทฤษฎี X-BAR บรรยายโครงสร้างของวลี

เทรเกอร์ (George L. Trager) (๑๙๐๖-๑๙๙๒) เทรเกอร์เป็นนักภาษาศาสตร์ชาวอเมริกัน แต่พ่อแม่ของเขาอพยพมาจากรัสเซียโดยผ่านมาทางเยอรมนี เขาเคยศึกษากับโบแอล และเชื่อว่าภาษาศาสตร์คือส่วนหนึ่งของมานุษยวิทยา ต่อมาเขาได้สอนวิชาภาษาศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยบราวน์ และ มหาวิทยาลัยโคลัมเบีย เขาเกิดความสนใจภาษาอเมริกันอินเดียน แล้วจากนั้นก็ไปสอนที่มหาวิทยาลัยเยล ทำให้ได้พบกับนักภาษาศาสตร์เด่น ๆ อีกหลายคนรวมทั้ง ซาเพียร์ บลูมฟิลด์ และวอร์ฟ ด้วย

ในระหว่างปี ค.ศ. ๑๙๔๖-๔๘ เขาได้ไปเป็นศาสตราจารย์ที่มหาวิทยาลัยโอคลาโฮมา หลังจากนั้นก็ได้พบกับ สมิท ที่ Foreign Service Institute of the US State Department และได้ร่วมกันเขียน

หนังสือชื่อ *Outline of English Structure* ขึ้น

ในปี ค.ศ. ๑๙๕๖ เขากับสมิทได้ร่วมกันก่อตั้งภาควิชาภาษามนุษยวิทยา และภาษาศาสตร์ขึ้นที่มหาวิทยาลัยบัพฟาโล (ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น มหาวิทยาลัยแห่งรัฐนิวยอร์ก บัพฟาโล)

งานสำคัญทางด้านภาษาศาสตร์ของเขาก็คือ แนวคิดเรื่อง หน่วยคำ เหนือหน่วยแยกส่วน (*superfix*) (ซึ่งใช้กับภาษาอังกฤษเป็นครั้งแรก) การวิเคราะห์แก่นเสียงในภาษาอังกฤษ และการวิเคราะห์ภาษาอเมริกันอินเดีย นอกจากนี้เขาก็เห็นด้วยกับโบแอสและซาเพียร์ที่ว่า ภาษาคือพื้นฐานของการศึกษามนุษยวิทยา และภาษาคือสิ่งที่ใช้แสดงวัฒนธรรม

superfix หรือ *suprafix* หมายถึงลักษณะอื่น ๆ ของเสียงนอกเหนือไปจากส่วนที่แยกออกมาให้เห็นได้ นั่นก็คือ ระดับเสียง (*pitch*) การเน้น (*stress*) และ จุดเชื่อมพยางค์ (*junction*)

เทรเกอร์-สมิท (Trager-Smith) ดู เทรเกอร์ กับ สมิท

เทสเนียร์ (Lucien Valérius Tesnière) (๑๘๙๓-๑๙๕๔) เทสเนียร์เป็นนักภาษา

ศาสตร์ชาวฝรั่งเศสผู้ให้กำเนิด ทฤษฎีเวเลนซี (*Valency Theory*) ซึ่งให้ความสำคัญกับคำกริยาว่าจะต้องมีสิ่งที่เข้ามาพึ่งพาก็หน่วย เช่น อกรรมกริยามีหน่วยที่ต้องเข้ามาพึ่งพา ๑ หน่วย สกรรมกริยามีหน่วยที่ต้องเข้ามาพึ่งพา ๒ หน่วย แนวคิดเช่นนี้ต่อมาได้เข้ามาปรากฏอยู่ในไวยากรณ์การก และ ไวยากรณ์พึ่งพาอีกหลายแบบ

บล็อก (Bernard Bloch) (๑๙๐๗-๑๙๖๕) บล็อกเป็นนักภาษาศาสตร์พรรณนาชาว

อเมริกัน เคยเป็นนายกของ Linguistic Society of America ในปี ค.ศ. ๑๙๕๓ และเป็นบรรณาธิการของวารสาร *Language* มาเป็นเวลานานถึง

๒๖ ปีงานเด่นของเขาคือภาษาศาสตร์ทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ ภาษาญี่ปุ่น ในปี ค.ศ. ๑๙๔๓ เขาได้ไปสอนที่มหาวิทยาลัยเยลและมีความสนิทสนมกับบลูมฟิลด์เป็นอย่างมาก หนังสือที่มีชื่อเสียงเล่มหนึ่งของเขาก็คือ หนังสือที่เขียนร่วมกับเทรเกอร์ เรื่อง *Outline of Linguistic Analysis* ซึ่งชี้ให้เห็นว่านักภาษาศาสตร์วรรณนาพิจารณาภาษาอย่างไร

บล็อก-เทรเกอร์ (Bloch-Trager) ดู บล็อก กับ เทรเกอร์

บลูมฟิลด์ (Leonard Bloomfield) (๑๘๙๗-๑๙๕๙) บลูมฟิลด์เป็นนักภาษาศาสตร์คนสำคัญของสหรัฐฯ ผู้ริเริ่มความคิดที่ว่าภาษาศาสตร์คือศาสตร์หนึ่งซึ่งเป็นเอกเทศ เขาได้เขียนหนังสือขึ้นหลายเล่มเพื่ออธิบายเรื่องการวิเคราะห์โครงสร้างของภาษา แนวคิดจิตวิทยาเชิงพฤติกรรมของภาษาของเขามีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อวิชาภาษาศาสตร์ในสหรัฐฯ ในช่วงทศวรรษ ๑๙๔๐ และ ๑๙๕๐ ซึ่งเรียกว่า *ภาษาศาสตร์โครงสร้าง (structural linguistics)* แนวคิดนี้ถือว่าการศึกษาเรื่องความหมายต้องขึ้นอยู่กับกฎแห่งพฤติกรรมเท่านั้น ซึ่งเป็นเรื่องที่ *ไวยากรณ์เพิ่มพูน (generative grammar)* ไม่เห็นด้วย

บลูมฟิลด์เป็นกำลังสำคัญผู้ที่ก่อตั้ง Linguistic Society of America ขึ้นในปี ค.ศ. ๑๙๒๔

โบแอส (Franz Boas) (๑๘๕๘-๑๙๔๒) โบแอสเป็นนักมานุษยวิทยาชาวอเมริกัน ซึ่งเกิดในเยอรมนี งานของเขามีทั้งเรื่องชาติพันธุ์วิทยาและภาษาศาสตร์ เขาได้เป็นบรรณาธิการหนังสือ *Handbook of American Indian Languages* ให้แก่ Bureau of American Ethnology โดยเน้นให้จัดประเภททางภาษาศาสตร์จากภาษาที่ศึกษาจริง ๆ ไม่ให้ใช้ทฤษฎีไวยากรณ์ของภาษาอินโดยูโรเปียนเข้าไปอธิบาย ลูกศิษย์คนสำคัญของเขาก็คือ เอ็ดเวิร์ด ซาเพียร์

ปริชานศาสตร์ (Cognitive Science) หมายถึงศาสตร์ซึ่งต้องอาศัยงานวิจัยทางด้าน
 ภาษาศาสตร์ จิตภาษาศาสตร์ จิตวิทยาปริชาน และปัญญาประดิษฐ์ ปริ
 ชานศาสตร์เป็นการศึกษาเรื่องการคิด การใช้เหตุผล และกระบวนการการใช้
 สถิติปัญญา ความรู้แสดงในจิตอย่างไร เราเข้าใจภาษาได้อย่างไร เราเข้าใจ
 ภาพได้อย่างไร อะไรเป็นกระบวนการทางจิตซึ่งเป็นพื้นฐานของการอ้างอิง
 การเรียนรู้ การแก้ปัญหา และการวางแผน

ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence) หรือ AI หมายถึงความสามารถของเครื่อง
 ในอันที่จะทำหน้าที่ซึ่งต้องใช้สติปัญญาอย่างมนุษย์ เช่น การใช้เหตุผล
 การแก้ไข การปรับปรุงตนเอง และการเรียนรู้โดยผ่านประสบการณ์ นักเขียน
 โปรแกรมคอมพิวเตอร์พยายามสร้างโปรแกรมเพื่อให้เครื่องมีความสามารถดัง
 กล่าว

เฟิร์ท (John R. Firth) (๑๙๔๐-๑๙๖๐) ศาสตราจารย์วิชาภาษาศาสตร์ทั่วไป แห่ง
 มหาวิทยาลัยลอนดอน มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อพัฒนาการของภาษาศาสตร์ใน
 อังกฤษ แนวคิดหลักก็คือ สัทแบบหลายระบบ (*polysystemicism*) ซึ่ง
 เป็นการวิเคราะห์ทางภาษาศาสตร์ที่ถือว่า รูปแบบของภาษาไม่ใช่ระบบอัน
 ใดเดี๋ยวจึง การบรรยายภาษาในแต่ละระดับจะต้องใช้ระบบต่าง ๆ หลายระบบ
 แนวคิดหลักอีกอย่างหนึ่งก็คือ ทฤษฎีความหมายเชิงบริบท (*contextual
 theory of meaning*) ซึ่งเน้นที่บริบททางสังคมในสถานการณ์ นอกจากนี้
 ก็มีเรื่อง สัทวิทยาสัทสัมพันธ์ (*prosodic phonology*) กับ วิธีการที่คำบาง
 คำสามารถนำมาใช้ร่วมกันได้อยู่เสมอ (*collocation*) แนวคิดเหล่านี้เรียกว่า
 แนว เฟิร์ท (*Firthian*) ผลงานของเขาไม่ได้พิมพ์เผยแพร่ออกมามากนัก แต่
 แนวคิดของเขาได้พัฒนาต่อมาในกลุ่มนักวิชาการรุ่นใหม่ซึ่งเรียกว่า Neo-
 Firthian โดยมีนักทฤษฎีคนสำคัญคือ แฮลลiday (M. A. K. Halliday)

ศาสตราจารย์วิชาภาษาศาสตร์ทั่วไป แห่งมหาวิทยาลัยลอนดอน แนวคิดทั้งหมดนี้รวมเรียกว่าแนวคิดแบบสำนักลอนดอน

ภาษาเฉพาะบุคคล (Ideolect) หรือ เอกัฒภาษณ์ หมายถึงระบบภาษาของแต่ละบุคคล เช่น การเลือกใช้คำ และการตีความถ้อยคำที่ผู้อื่นใช้

ภาษาศาสตร์โครงสร้าง (structural linguistics) หมายถึงภาษาศาสตร์ซึ่งเน้นความสำคัญของภาษาในฐานะระบบ และศึกษาว่าหน่วยทางภาษาศาสตร์อย่าง เสียง คำ ประโยค อยู่ในระบบนี้อย่างไร ตัวอย่าง เช่น เสียงในคำของภาษามืออะไรบ้าง มีเสียงใดบ้างที่ปรากฏได้แต่เฉพาะที่ต้นคำ กลางคำ หรือท้ายคำ บางเสียงถือว่าเป็นเสียงที่สำคัญ สามารถใช้เป็นตัวชี้ความแตกต่างของคำได้ บางเสียงก็เป็นเพียงเสียงที่เพี้ยนไป หรือเป็นเสียงแปรเท่านั้น การศึกษาในทำนองนี้มีทั้งในระดับระบบหน่วยคำและวากยสัมพันธ์ด้วย

ในความหมายกว้าง ศัพท์นี้ใช้หมายถึงแนวคิดของนักภาษาศาสตร์หลายกลุ่ม รวมทั้งสำนักปรากด้วย แต่ส่วนใหญ่จะให้หมายถึงแนวคิดของนักภาษาศาสตร์อเมริกัน เช่น บลูมฟิลด์ งานของนักภาษาศาสตร์เหล่านี้ขึ้นอยู่กับทฤษฎีเชิงพฤติกรรม และมีอิทธิพลต่อวิธีการสอนภาษาบางวิธีด้วย

มาร์ติเน็ต (André Martinet) (๑๙๐๘ - ๑๙๙๙) มาร์ติเน็ตเป็นนักภาษาศาสตร์ชาว ฝรั่งเศส เจ้าของแนวคิด สำนักหน้าที่ (Functional School) ที่เรียกได้ว่าเป็น นักไวยากรณ์หน้าที่แบบสังคมนิยม (realist functionalist) งานทางด้าน ภาษาศาสตร์หน้าที่ (functional linguistics) มีอยู่ ๕ ด้านคือ (๑) ทฤษฎีทางสัทวิทยา (๒) ความประหยัดแห่งภาษา (๓) พลวัตแห่งภาษา (๔) วากยสัมพันธ์ทั่วไป และ (๕) การสืบสร้างภาษาดั้งเดิม

เขาเป็นบรรณาธิการวารสาร *La Linguistique* ตั้งแต่ฉบับแรกที่ย่อออกในปี ค.ศ. ๑๙๖๕ และเป็นนายกิตติมศักดิ์ของ *Société Internationale de Linguistique Fonctionnelle* ซึ่งก่อตั้งขึ้นมาในปี ค.ศ. ๑๙๗๖ สยามนี้ยังคงจัดประชุมเรื่องภาษาศาสตร์หน้าที่อยู่ทุกปี

มิลเลอร์ (Friedrich Max Mueller) (๑๘๒๓-๑๙๐๐) มิลเลอร์เป็นนักปราชญ์ชาวเยอรมันผู้ได้รับตำแหน่งเป็นศาสตราจารย์วิชาภาษาศาสตร์เปรียบเทียบเป็นคนแรกที่มหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ด เขาได้ศึกษาวิชาปรัชญาและภาษาตะวันออกที่มหาวิทยาลัยไลป์ซิก และได้รับปริญญาเอกในปี ค.ศ. ๑๘๔๓ จากนั้นเขาก็ได้ไปศึกษาเรื่องภาษาศาสตร์เปรียบเทียบอินโดยูโรเปียน วิชาปรัชญา และภาษาเปอร์เซียที่เบอร์ลิน แล้วได้เดินทางไปยังปารีสและลอนดอนเพื่อแปลคัมภีร์ฤคเวท เล่มแรกของคัมภีร์เล่มนี้ได้ตีพิมพ์เผยแพร่ออกมาเป็นครั้งแรก ในปี ค.ศ. ๑๘๔๘ ส่วนเล่มอื่น ๆ ก็ได้ทยอยพิมพ์ออกมาเรื่อย ๆ จนถึงเล่มที่ ๕ ในปี ค.ศ. ๑๘๗๔ มิลเลอร์ไม่เพียงแต่จะมีผลงานทางด้านการศึกษารัฐศาสตร์และวรรณคดีสันสกฤตเท่านั้น แต่เขายังเป็นผู้นำแนวคิดใหม่ในเรื่องศาสนาและเทพนิยายเปรียบเทียบอีกด้วย ปาฐกถาซึ่งเขาแสดงหลายแห่งในอังกฤษทำให้เกิดความสนใจในเรื่องเหล่านี้เป็นอย่างมาก งานชิ้นใหญ่ของเขา ก็คือการเป็นผู้ริเริ่มและเป็นบรรณาธิการการแปลคัมภีร์จากศาสนาต่าง ๆ เป็นภาษาอังกฤษในหนังสือชุด *Sacred Books of the East* นอกจากนี้เขายังได้แสดงปาฐกถาเรื่องภาษาศาสตร์เปรียบเทียบทั้งที่เคมบริดจ์และออกซ์ฟอร์ดอีกด้วย ความสนใจทางด้านภาษาของเขาอยู่ที่ทฤษฎีกับปรัชญา เช่น เรื่องกำเนิดและ "การเติบโต" ตามกฎซึ่งคล้ายกับกฎธรรมชาติ ตลอดจนอิทธิพลที่ภาษามีต่อพัฒนาการความคิดของมนุษย์ แนวคิดทางภาษาของเขามีอิทธิพลต่อนักปราชญ์ของไทยหลายคน "นาคะประทีป" เรียกเขาว่า **โมกษมูลาจารย์**

ระบบหน่วยคำ (morphology) หรือวิชาระบบหน่วยคำ, วิทยาหน่วยคำ, ระบบคำ
หมายถึง การศึกษาเรื่อง หน่วยคำ (*morpheme*) และ **รูปย่อย (allomorp)**
ของหน่วยคำ รวมทั้งวิธีที่หน่วยคำมารวมกันเป็น คำ (*word*) ตัวอย่าง เช่น
พัดลม เป็นคำที่ประกอบด้วย ๒ หน่วยคำ คือ พัด กับ ลม

รูป (form) หมายถึงรูปหน่วยในภาษา จะแสดงด้วยรูปการเขียนแบบธรรมดาหรือด้วย
สัทอักษร (phonetic symbol) ก็ได้ เช่น

รูปการเขียนแบบธรรมดา	รูปสัทอักษร
กัน	/kan/
กัณ	/kan/

รูปแบบ (pattern) หรือ แบบ หมายถึงหน่วยในภาษาที่จัดอย่างเป็นระบบ เช่น ภาษา
ไทยมีหน่วยเสียงพยัญชนะ หน่วยเสียงสระ และหน่วยวรรณยุกต์
รูปแบบของหน่วยเสียงสระอาจแสดงเป็นรูปแบบได้ดังนี้

หน่วยเสียงสระสั้น	หน่วยเสียงสระยาว
อะ /a/	อา /aa/
อิ /i/	อี /ii/
เอะ /e/	เอ /ee/
โอะ /o/	โอ /oo/
...	...

รูปย่อย (allomorp) หมายถึงรูปต่าง ๆ ของหน่วยคำ เช่น ในภาษาอังกฤษ s เป็น
หน่วยคำที่แสดงพหูพจน์ แต่อาจจะออกเสียงได้เป็น ๓ อย่าง คือ /s/ ในคำว่า
cats, /z/ ในคำว่า dogs และ /ɪz/ ในคำว่า classes ฉะนั้น /s/, /z/, /ɪz/ จึงเป็น
รูปย่อยของหน่วยคำแสดงพหูพจน์ในภาษาอังกฤษ

ลัทธิหน้าที่เชิงสัจพจน์ (Axiomatic Functionalism) Axiomatic Functionalism

(AF) คือชื่อที่ใช้เรียก ชุดหน่วยภาษา (paradigm) ในทฤษฎีและการอธิบายทางภาษาศาสตร์ซึ่ง เจ. ดับเบิลยู. เอฟ. มุลเดอร์ (J. W. F. Mulder) เริ่มกล่าวถึงไว้ในทศวรรษ ๑๙๖๐ และได้พัฒนาต่อมาที่มหาวิทยาลัยเซ็นต์แอนดรูวส์ในระหว่างปี ค.ศ. ๑๙๖๔ ถึง ๑๙๘๕ ในทศวรรษ ๑๙๙๐ ศูนย์กลางของ AF อยู่ที่เยอรมนี

ในความหมายกว้าง AF ก็คือแนวคิดหลังสมัยโซซูร์ในแบบยุโรป ซึ่งเกี่ยวข้องกับเรื่องระบบสัญลักษณ์ เป็นเครื่องมือวิเคราะห์เชิงโครงสร้างหน้าที่ของระบบสัญลักษณ์ทั่ว ๆ ไป นอกเหนือไปจากเรื่องภาษารวมชาติด้วย

วากยสัมพันธ์ (syntax) หมายถึงการศึกษาว่าคำรวมกันเป็นประโยคอย่างไร รวมทั้งกฎการสร้างประโยค

วิตนีย์ (William Dwight Whitney) (๑๘๒๗-๑๘๙๕) วิตนีย์เป็นนักภาษาศาสตร์ชาวอเมริกัน ซึ่งเป็นปราชญ์ทางภาษาล้านสกอต ความสนใจในสมัยแรกของเขาอยู่ที่เรื่องวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องนกกับธรณีวิทยา จึงไม่น่าแปลกใจที่เขาได้นำวิธีการทางธรณีวิทยาเข้ามาใช้ในทฤษฎีทางภาษาศาสตร์ด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวคิดเรื่อง "ลัทธิการทำให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน" ความสนใจทางด้านนิรุกติศาสตร์เปรียบเทียบและภาษาล้านสกอตของเขาเกิดขึ้นเมื่อได้เห็นหนังสือเกี่ยวกับเรื่องนี้จากยุโรป จากนั้นเขาจึงได้ไปศึกษาเรื่องภาษาล้านสกอตที่เยอรมนีและได้พิมพ์งานทางอาถรรพเวทออกมาหลายเล่ม เมื่อเขากลับมายังสหรัฐก็ได้เป็นศาสตราจารย์ภาษาล้านสกอตที่มหาวิทยาลัยเยล และได้กลับไปเยอรมนีอีกหลายครั้งเพื่อเขียนหนังสือไวยากรณ์ล้านสกอต

ในช่วงศตวรรษที่ ๑๙ ถือได้ว่าเป็นนักภาษาศาสตร์ชาวอเมริกันที่สำคัญที่สุด เพราะได้รับตำแหน่งต่าง ๆ กัน ใน American Oriental Society อยู่เกือบ ๔ ทศวรรษ งานชิ้นเอกสำหรับวงวิชาการอเมริกันก็คือการเป็นบรรณาธิการใหญ่ของ *Century Dictionary* แม้ว่าเราจะได้รับเกียรติมากมายจากสถาบันต่าง ๆ แต่งานที่สร้างชื่อให้แก่เขาก็คือเรื่องภารตนิรุกติศาสตร์และภาษาศาสตร์ทั่วไป นอกจากนี้ยังมีงานแลกเปลี่ยนความเห็นทางด้านวิชาการกับมิลเลอร์ ปราชญ์ทางภารตวิทยาอีกคนหนึ่งด้วย แนวคิดทางด้านภาษาศาสตร์ของเขาก็มีอิทธิพลต่อนักภาษาศาสตร์รุ่นหลังอย่างโชครู้ด้วย โดยเฉพาะเรื่องธรรมชาติทางสังคมของภาษาและลักษณะไร้เกณฑ์ของสัญลักษณ์ทางภาษาศาสตร์ แนวคิดของวิตนีย์ก็มีอิทธิพลต่อปราชญ์ทางภาษาของไทย เช่นเดียวกับมิลเลอร์

ไวยากรณ์การก (case grammar) หมายถึงไวยากรณ์ซึ่งเน้นความสัมพันธ์ด้านความหมายในประโยค นับเป็นไวยากรณ์เพิ่มพูนแบบหนึ่งซึ่งนักภาษาศาสตร์ชาวอเมริกันชื่อ ชาลส์ ฟิลล์มอร์ (Charles Fillmore) เป็นผู้คิดขึ้น ไวยากรณ์นี้ถือว่าสิ่งที่สำคัญที่สุดในประโยคก็คือคำกริยา ซึ่งมีความสัมพันธ์ทางด้านความหมายหลายอย่างกับนามวลีหลายหลาก ความสัมพันธ์เหล่านี้เรียกว่า **การก (case)** ตัวอย่าง เช่น ในประโยค

โจรม่าตำรวจด้วยปืน

ปืนกระบอกนี้ฆ่าตำรวจ

"ด้วยปืน" กับ "ปืนกระบอกนี้" มีหน้าที่ทางวากยสัมพันธ์ต่างกัน แต่มีความสัมพันธ์ทางด้านความหมายที่มีกับคำกริยา "ยิง" เหมือนกันทั้งสองประโยค "ปืน" คือเครื่องมือ (instrument) ของการกระทำ "ยิง" จึงถือได้ว่าทั้ง "ด้วยปืน" และ "ปืนกระบอกนี้" อยู่ใน instrumental case การกอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับคำกริยา "ยิง" ในที่นี้มี agentive (โจร) กับ dative (ตำรวจ)

ในตัวอย่างข้างต้นนี้จะเห็นได้ว่าความสัมพันธ์ที่เรียกว่าการกนี้อาจจะแสดงออกในโครงสร้างวากยสัมพันธ์ที่แตกต่างกันได้ ฉะนั้นไวยากรณ์การกจึงเป็น โครงสร้างลึก (deep structure) หรือ โครงรูปลึก

ไวยากรณ์กำหนด (prescriptive grammar) หรือ ไวยากรณ์บัญญัติ หมายถึง ไวยากรณ์ซึ่งใช้กฎที่เห็นว่าดีที่สุดหรือถูกต้องที่สุดสำหรับภาษา ซึ่งมักจะเป็นความเห็นของนักไวยากรณ์มากกว่าลักษณะจริงของภาษานั้น ๆ

ไวยากรณ์คำ (word grammar) หมายถึงไวยากรณ์ซึ่งถือว่า (๑) ความรู้ทางภาษา เป็นความรู้ชนิดหนึ่งในความรู้ทั้งหลาย (๒) โครงสร้างวากยสัมพันธ์ส่วนใหญ่ วิเคราะห์ได้ในฐานะความสัมพันธ์เชิงพึ่งพาระหว่างคำ ส่วนการวิเคราะห์ ส่วนประกอบไว้ได้กับโครงสร้างที่ปรากฏร่วมกันเท่านั้น

ตัวอย่าง เช่น

<--subject-- --complement--> --complement-->

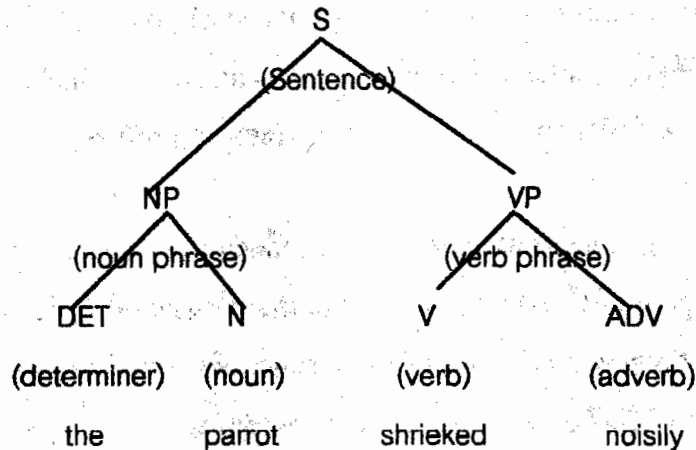
Fred lives in London

เครื่องหมายลูกศรจะชี้จากคำไปยังสิ่งที่พึ่งพาคำนั้นอยู่ ในที่นี้คำที่พึ่งพาคำว่า lives คือ Fred กับ in คำที่พึ่งพา in คือ London

ไวยากรณ์โครงสร้างวลี (phrase-structure grammar - PSG) หมายถึงไวยากรณ์ ซึ่งวิเคราะห์โครงสร้างประโยคแบบต่าง ๆ ในภาษา ประกอบด้วยกฎโครงสร้างวลีซึ่งแสดงให้เห็นว่าประโยคแยกออกเป็นส่วนต่าง ๆ อย่างไรบ้าง และส่วนต่าง ๆ ก็อาจจะขยายต่อไปได้อีก โครงสร้างของประโยคอาจแสดงเป็น แผน

ภาพต้นไม้ (tree diagram) ได้ ตัวอย่าง เช่น

"The parrot shrieked noisily."

ไวยากรณ์โครงสร้างวลีนี้เป็นส่วนสำคัญขององค์ประกอบพื้นฐานของไวยากรณ์เพิ่มพูนปริวรรต หากมีการใช้กฎโดยไม่คำนึงถึงบริบท (บริบท) ก็จะใช้เรียกว่า context free ถ้าคำนึงถึงบริบท (บริบท) ก็จะใช้เรียกว่า context sensitive

ไวยากรณ์โครงสร้างวลีคำหลัก (head-driven phrase structure grammar -

HPSG) หมายถึงไวยากรณ์ซึ่งได้แนวคิดมาจากไวยากรณ์โครงสร้างวลีแบบวางนัยทั่วไปกับไวยากรณ์ประโยค-นาม ไวยากรณ์นี้ประกอบด้วยกฎและคำซึ่งแสดงออกในรูปของโครงสร้าง ลักษณะ (feature) ซึ่งหมายถึงลักษณะชุดหนึ่ง ที่ประกอบด้วย คุณลักษณะ (attribute) กับ ค่า (value) ซึ่งจะใช้ในการบรรยายวลีและคำ ตัวอย่าง เช่น คุณลักษณะของคำประกอบด้วย สัทวิทยา วายกสัมพันธ์ และอรรถศาสตร์ ค่าของสัทวิทยาก็คือโครงสร้างทางด้าน

เสียงของคำนั้น เนื่องจากทุกอย่างบรรยายออกมาเป็นลักษณะต่าง ๆ ทางไวยากรณ์ เมื่อพิจารณาที่คำหลักก็จะได้ลักษณะไวยากรณ์ทั้งหมดของคำนั้น ๆ

ไวยากรณ์โครงสร้างวลีแบบวางนัยทั่วไป (generalized phrase structure grammar - GPSG) หมายถึงไวยากรณ์ซึ่งพัฒนาขึ้นมาแทนที่การปริวรรต อาจจะได้ว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของ **ไวยากรณ์โครงสร้างวลีไม่พึ่งบริบท (context-free phrase-structure grammar - PSG)** ใน GPSG ไม่มีการปริวรรต โครงสร้างวากยสัมพันธ์ของประโยคมีลักษณะเป็น **ตัวบ่งชี้วลี (phrase-marker)** หรือ **ตัวกำหนดวลี** ใน PSG แบบเดิม หน่วยไวยากรณ์ เช่น NP, S และอื่น ๆ ไม่มีโครงสร้างภายใน แต่ใน GPSG หน่วยไวยากรณ์ประกอบด้วยข้อกำหนดลักษณะชุดหนึ่ง ซึ่งจะเปลี่ยนแปลงไปตามกฎ การวางนัยทั่วไปทางวากยสัมพันธ์ถือว่าการวางนัยทั่วไปของกฎชุดหนึ่ง (เช่น ลำดับของส่วนประกอบ) ซึ่งประกอบกันขึ้นเป็นไวยากรณ์ ตัวอย่าง เช่น ลำดับของส่วนประกอบสำหรับไวยากรณ์ทั้งหมดเป็นไปตามกฎที่เรียกว่า 'immediate-dominance rule' กับ 'linear-precedence statement' นอกจากแนวคิดทั้งสองนี้แล้ว GPSG ยังมีกฎที่เรียกว่า metarules ซึ่งทำหน้าที่กำหนดกฎโครงสร้างวลี และมีลำดับขั้นตอนของการยอมรับการบรรยายโครงสร้างของประโยคอีกด้วย

ไวยากรณ์โครงสร้างวลีไม่พึ่งบริบท (context-free phrase-structure grammar - PSG) คือ ไวยากรณ์โครงสร้างวลี (phrase-structure grammar - PSG)

ไวยากรณ์ช่วงชั้น (stratificational grammar) หมายถึงไวยากรณ์ซึ่งนักภาษาศาสตร์ชาวอเมริกันชื่อ ซิดนีย์ เอ็ม. แลมบ์ (Sydney M. Lamb) เป็นผู้คิดขึ้น เสนอเป็นครั้งแรกในหนังสือชื่อ *Outline of Stratificational Grammar* (๑๙๖๒) ไวยากรณ์นี้ถือว่าภาษาเป็นระบบของโครงสร้างช่วงชั้นต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กัน คำว่า "ช่วงชั้น" คือ "strata" ในภาษาอังกฤษและอีกหลายภาษา ถือว่ามีอยู่ ๖ ช่วงชั้น คือ สัทศาสตร์ (phonetic) กับ สรศาสตร์ (phonemic) ซึ่งรวมกันเป็น สัทวิทยา (phonology), หน่วยคำ (morphemic) กับ หน่วยศัพท์ (lexemic) ซึ่งรวมกันเป็นไวยากรณ์ (grammar) และ หน่วยความหมาย (sememic) กับ หน่วยเหนือความหมาย (hyper-sememic) ซึ่งรวมกันเป็น อรรถวิทยา (semology) แต่ละช่วงชั้นจะมีระบบซึ่งว่าด้วยโครงสร้างทางภาษาศาสตร์ของตนเองที่ไม่เกี่ยวข้องกับช่วงชั้นอื่น นอกจากนี้ก็ยังมีการจัดรูปแบบอยู่ ๒ ชนิด คือ Tactic analysis (รูปแบบการเรียงลำดับในช่วงชั้น) กับ Realisational analysis (ความสัมพันธ์ระหว่างช่วงชั้นที่ต่างกัน)

ไวยากรณ์ดั้งเดิม (traditional grammar) หรือ ไวยากรณ์แบบเดิม หมายถึงไวยากรณ์ของภาษาใดภาษาหนึ่งที่ใช้ไวยากรณ์ละตินหรือกรีกเป็นพื้นฐาน ซึ่งมักจะไม่เหมาะสม เช่น นักไวยากรณ์บางคนกล่าวว่าภาษาอังกฤษมี ๖ การก ทั้งนี้ก็เพราะภาษาละตินมี ๖ การกนั่นเอง ในกรณีของภาษาไทยก็คือการใช้ลักษณะบางประการของไวยากรณ์บาลีสันสกฤตมาบรรยายภาษาไทย

ไวยากรณ์แท็กมิเมกส์ (tagmemics) หมายถึงไวยากรณ์ซึ่งนักภาษาศาสตร์ชาวอเมริกันชื่อ เคนเน็ท ลี ไพก์ (Kenneth Lee Pike) เป็นผู้คิดขึ้น ไวยากรณ์นี้ถือว่าภาษามีอยู่ ๓ ระบบ คือ ไวยากรณ์ (grammar) สัทวิทยา (phonology) และ คลังศัพท์ (lexicon) แต่ละระบบก็ยังมีอีกหลายระดับ ตัวอย่างเช่น ในระดับไวยากรณ์ มีระดับคำ ระดับวลี ระดับอนุประโยค ระดับประโยค

ระดับย่อหน้า ในแต่ละระดับของระบบไวยากรณ์จะมีสิ่งที่เรียกว่า tagmeme ซึ่งบอกความสัมพันธ์ระหว่างหน้าที่ทางไวยากรณ์กับหน่วยทางภาษาศาสตร์ซึ่งจะเข้ามาทำหน้าที่ดังกล่าว หน่วยที่ว่านี้เรียกว่า ตัวกรอง หรือ ส่วนกรอง (filler)

ไวยากรณ์บทบาทและการอ้างอิง (role and reference grammar) หมายถึง ไวยากรณ์ซึ่งถือว่าลงคำคัญที่สุดคือ คลังศัพท์ (lexicon) กับ หน้าที่ (function) หน้าที่หมายถึงหน้าที่การสื่อสาร เป็นการใช้ภาษาได้ตอบกันเพื่อส่งสาร ไวยากรณ์นี้สนใจศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างรูปภาษากับหน้าที่ ในภาษารูปเดียวกันมีหลายหน้าที่ได้อย่างไร และหน้าที่ซึ่งต่างกันจะแสดงด้วยรูปอันเดียวกันได้อย่างไร การวิเคราะห์แบบนี้ถือว่าตรงกันข้ามกับไวยากรณ์รูปนัยซึ่งบรรยายแต่โครงสร้างภาษาแต่ไม่ค่อยสนใจเรื่องหน้าที่ทางสังคม ไวยากรณ์แบบนี้พยายามบรรยายเรื่องความเชื่อมโยงของภาษากับความรู้และปฏิกริยาที่มีต่อโลกเพื่อไปสู่เป้าหมายของการปฏิบัติจริง ฉะนั้นจึงเป็นการศึกษาว่าองค์ประกอบทางด้ายความหมายกับการปฏิบัติจริงมีผลต่อรูปแบบทางวากยสัมพันธ์ของภาษาอย่างไร

ไวยากรณ์ประโยค-คำ (applicational grammar) หมายถึงไวยากรณ์ประเภท ไวยากรณ์ประโยค-นามแบบหนึ่งซึ่งถือว่าหน่วยไวยากรณ์ในภาษามีเพียง คำ กับ ประโยค เท่านั้น หน่วยอื่น ๆ เกิดขึ้นได้จากการรวมตัวของหน่วยทั้ง ๒ ประเภทนี้ ในไวยากรณ์นี้ คำ คือ α ส่วน ประโยค คือ β เมื่อใช้สูตร $\alpha\beta$ ก็จะได้คำกริยา เป็นต้น

ไวยากรณ์ประโยค-นาม (categorial grammar) หมายถึงไวยากรณ์ซึ่งถือว่าในภาษามีการจัดหน่วยไวยากรณ์ออกเป็น ๒ ประเภทเท่านั้นคือ ประโยค กับ

คำนาม ส่วนหน่วยไวยากรณ์ประเภทอื่น ๆ เช่น คำกริยา คำคุณศัพท์ ฯลฯ แปลงมาจากประโยค (Σ) และคำนาม (n) ตัวอย่าง เช่น คำกริยาก็คือ Σ/n ซึ่งเมื่อมารวมกับคำนามแล้วก็จะกลายเป็นประโยค

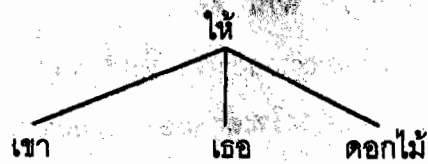
ไวยากรณ์ปริชาน (cognitive grammar) หมายถึงไวยากรณ์ซึ่งถือว่าภาษาคือการรับรู้ โครงสร้างของไวยากรณ์คือโครงสร้างของ มโนทัศน์ (concept) และไวยากรณ์ทำหน้าที่เชื่อมโยงระหว่างโครงสร้างทางด้านเสียงกับความหมาย ฉะนั้นไวยากรณ์จึงเป็น "สัญลักษณ์" ซึ่งใช้สร้างโครงสร้าง และแสดงเนื้อหาของมโนทัศน์เท่านั้น

ไวยากรณ์ปริวรรต (transformational grammar) ดู ไวยากรณ์เติมพจน-ปริวรรต (transformational-generative grammar)

ไวยากรณ์พึ่งพา (dependency grammar) หมายถึงไวยากรณ์ซึ่งถือว่าคำกริยาเป็นหลักสำคัญ การจัดประเภทคำกริยาจะเป็นไปตามจำนวนนามวลซึ่งคำกริยานั้น ๆ ต้องใช้เพื่อให้ประโยคสมบูรณ์ จำนวนที่ว่ามีเรียกว่า *เวเลนซี* (valency) ของคำกริยา เช่น ในภาษาไทย คำกริยา "ตาย" ในประโยค "เราตาย" มี valency ๑ จำนวน ซึ่งแสดงได้ดังนี้คือ

ตาย	V
เรา	N๑

แต่คำกริยา "ให้" ในประโยค "เราให้ดอกไม้เธอ" มี valency ๓ จำนวน ซึ่งแสดงได้ดังนี้คือ

ไวยากรณ์เพิ่มพูน (generative grammar) หมายถึงไวยากรณ์ซึ่งพยายามให้คำนิยามและอธิบายกฎชุดหนึ่งของประโยคในภาษา ซึ่งถือว่าถูกไวยากรณ์ กฎที่ว่าจะไม่สร้างประโยคที่ผิดไวยากรณ์ขึ้นมา ไวยากรณ์ประเภทนี้ถือว่าสามารถ **เพิ่มพูน (generate)** หรือสร้าง หรือผลิต แต่ประโยคที่ถูกไวยากรณ์เท่านั้น ไวยากรณ์ที่สำคัญที่สุดในกลุ่มนี้ก็คือ **ไวยากรณ์เพิ่มพูน-ปริวรรต (transformational-generative grammar)**

ไวยากรณ์เพิ่มพูน-ปริวรรต (transformational-generative grammar) หรือ **ไวยากรณ์ปริวรรต (transformation grammar)** หรือ **ไวยากรณ์ ทีจี (TG grammar)** หรือ **ไวยากรณ์ปริวรรต-เพิ่มพูน (generative-transformational grammar)** หรือ **ทฤษฎีปริวรรตแบบเพิ่มพูน (generative transformational theory)** หมายถึงไวยากรณ์ซึ่งนักภาษาศาสตร์ชาวอเมริกันชื่อ โนม ชอมสกี เสนอขึ้นมาในปี ค.ศ. ๑๙๕๗ จากนั้นก็ได้พัฒนาต่อมามากมายทั้งโดยตัวเขาเองและผู้อื่น ชอมสกีพยายามสร้างรูปแบบขึ้นมาอธิบายภาษา ไวยากรณ์นี้พยายามชี้ให้เห็นความรู้ของผู้พูดภาษาแม่ (โดยผ่านกฎระบบหนึ่ง) ในการสร้างประโยคที่ถูกไวยากรณ์ขึ้น นี้คือ สิ่งที่เรียกว่า **ความรู้ในภาษา (competence)** หรือ **สามัคติยะภาษา** ตลอดเวลาที่ผ่านมาชอมสกีได้ปรับปรุงทฤษฎีของเขาขึ้นมาเรื่อย ๆ ที่มีชื่อเสียงที่สุดก็คือหนังสือเรื่อง *Aspects of the Theory of Syntax* ในปี ค.ศ. ๑๙๖๕ เรียกกันว่า **Aspects Model** หรือ **ทฤษฎีมาตรฐาน (Standard Theory)** รูป

แบบนี้ประกอบด้วยส่วนสำคัญ ๔ ส่วน คือ

- ๑) องค์ประกอบพื้นฐาน (base component) ซึ่งสร้างโครงสร้างวากยสัมพันธ์พื้นฐานที่เรียกว่า โครงสร้างลึก (deep structure) ขึ้นมา
- ๒) องค์ประกอบการปริวรรต (transformational component) ซึ่งเปลี่ยนโครงสร้างลึกให้เป็นโครงสร้างผิว (surface structure)
- ๓) องค์ประกอบด้านเสียง (phonological component) ซึ่งให้ตัวแทนด้านเสียงแก่ประโยค เพื่อให้ออกเสียงได้
- ๔) องค์ประกอบด้านความหมาย (semantic component) ซึ่งจัดการเรื่องความหมายของประโยค

ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบทั้ง ๔ ส่วนจะแสดงได้ในแผนภาพดังนี้

ตัวอย่าง

องค์ประกอบ ด้านความหมาย	องค์ประกอบ พื้นฐาน	Ann๑+PAST+injure+Ann๑
การตีความ ความหมาย	องค์ประกอบ การปริวรรต	Ann+injured+herself
	องค์ประกอบ ด้านเสียง	[æn ɪndʒəd hɜ: self]

ต่อมาทั้งขอมสก็และนักภาษาศาสตร์รายอื่นก็เห็นว่าไม่เพียงพอองค์ประกอบพื้นฐานเท่านั้นที่มีผลต่อการตีความหมาย แต่องค์ประกอบการปริวรรตและองค์ประกอบด้านเสียงก็ล้วนแต่มีส่วนด้วยทั้งสิ้น รูปแบบใหม่นี้เรียกกันว่า ทฤษฎีมาตรฐานแบบขยาย (Extended Standard Theory)

ไวยากรณ์ระบบสัมพันธ์ (systemic grammar) หมายถึงไวยากรณ์ซึ่งใช้วิธีการวิเคราะห์โดยอาศัยหลาย ๆ ระบบ แต่ละระบบที่ใช้ก็ขึ้นอยู่กับจุดที่จะสร้างคำพูดขึ้นมา เช่น ในภาษาอังกฤษ ผู้พูดหรือผู้เขียนจะต้องเลือกระบบพจน์ (เอกพจน์ หรือ พหูพจน์) ระบบกาล (อดีต ปัจจุบัน หรือ อนาคต) ระบบมาลา (บอกเล่า คำถาม หรือ คำสั่ง)
ตัวอย่าง เช่น สิ่งที่ต้องเลือกในประโยคว่า

She jumped.

ก็คือ เอกพจน์, บุรุษที่สาม และ เพศหญิง (สำหรับ *she*)
อดีต, กรรตุการก และ การกระทำ (สำหรับ *jumped*)

ไวยากรณ์รูปนัย (formal grammar) หมายถึงไวยากรณ์ซึ่งใช้รูปแบบตรรกหรือคณิตศาสตร์ ในไวยากรณ์เพิ่มพูนลักษณะรูปนัยของทฤษฎีได้รับความสนใจเป็นพิเศษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแนวคิดเรื่อง *ความเป็นสากลรูปนัย (formal universals)* ส่วน *อรรถศาสตร์รูปนัย (formal semantics)* หมายถึงการวิเคราะห์ระบบตรรก เช่น การใช้ *แคลคูลัสประพจน์ (propositional calculus)* กับการศึกษาภาษาธรรมชาติ

ไวยากรณ์พรรณนา (descriptive grammar) หรือ **ไวยากรณ์พรรณนา** หมายถึงไวยากรณ์ซึ่งบรรยายว่าภาษานั้น ๆ พูดหรือเขียนจริง ๆ อย่างไร โดยไม่กำหนดว่า ควรจะพูดหรือเขียนอย่างไร

ไวยากรณ์สัมพันธ์ (relational grammar) หมายถึงไวยากรณ์ซึ่งเกิดจากพัฒนาการของภาษาศาสตร์แบบเพิ่มพูนในช่วงกลางทศวรรษ ๑๙๗๐ โดยถือเอาความสัมพันธ์ด้านไวยากรณ์ (เช่น *ประธาน* กับ *กรรม*) เป็นหลัก ไม่ใช่ศัพท์ การจัดประเภทที่เป็นมาตรฐานของการกำหนดวลี อย่าง NP, VP และอื่น ๆ การ

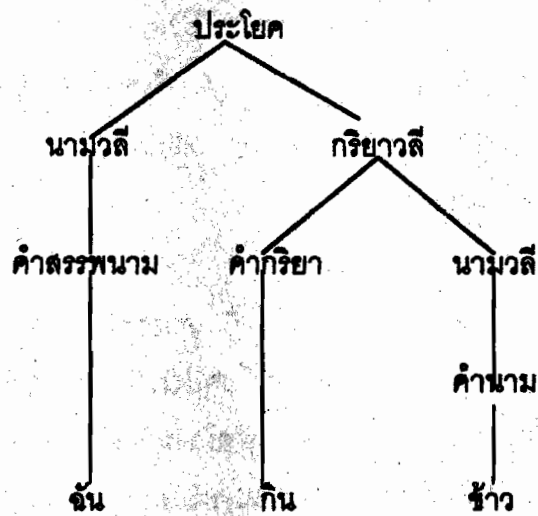
ปริวรรตจะเกิดขึ้นที่เครือข่ายของความสัมพันธ์ทางไวยากรณ์ซึ่งมีลักษณะพึ่งพา (dependency) แต่ยังไม่ได้อยู่ในลำดับที่ถูกต้อง เครือข่ายที่วานี้เรียกว่า dependency tree เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงแล้วจึงจะได้ความสัมพันธ์ทางวากยสัมพันธ์อย่าง NP และ VP ที่เรียงลำดับต่อกันอย่างถูกต้อง

ไวยากรณ์สากล (universal grammar) หมายถึงไวยากรณ์ซึ่งถือว่าผู้ใหญ่ทุกคนมีความรู้ในไวยากรณ์ (grammatical competence) ไม่ว่าจะพูดภาษาใดก็ตาม ไวยากรณ์นี้เชื่อว่าผู้พูดภาษาทุกคนรู้จัก หลัก (principles) ชุดหนึ่งซึ่งใช้กับภาษาทั้งภาษา และรู้จัก พารามิเตอร์ (parameter) หรือ ตัวแปรเสริมหรือ กรอบค่า อีกชุดหนึ่ง ซึ่งแตกต่างกันไปในแต่ละภาษาในขอบเขตหนึ่ง ผู้ที่เสนอทฤษฎีนี้ขึ้นมาคือ โนม ชอมสกี รายละเอียดอยู่ในทฤษฎีปลาละ-พันธะ (Government-Binding (GB) Theory) หรือ ทฤษฎีกำกับและผูกยึด

ตามทฤษฎีนี้การเรียนรู้ภาษาหมายถึงการใช้หลักของไวยากรณ์สากลกับภาษาใดภาษาหนึ่ง และเรียนรู้ว่าค่าใดเหมาะสมกับเงื่อนไขใด ตัวอย่างเช่น หลักแห่งการพึ่งพาโครงสร้าง (structure dependency) ซึ่งหมายความว่าความรู้ในภาษาขึ้นอยู่กับความรู้ความสัมพันธ์ของโครงสร้างในประโยค ไม่ใช่การมองดูประโยคในฐานะคำที่เรียงลำดับกัน เช่น ไม่มองเห็นประโยคว่าเป็นคำเรียง ๆ ต่อกันอย่าง

จันกินข้าว

แต่มองเห็นอย่าง

เงื่อนไขบางอย่างในไวยากรณ์สากลอาจจะต่างกันไปในรอบเขตหนึ่ง ในแต่ละภาษา เช่น เรื่อง เงื่อนไขคำหลัก (head parameter) ซึ่งว่าด้วยเรื่องตำแหน่งของคำหลักในแต่ละวลีในภาษาอังกฤษ คำหลักจะอยู่หน้าวลี เช่น

in England

ในภาษาไทย คำหลักก็อยู่หน้าวลี เช่น

ในเมืองไทย

แต่ในภาษาญี่ปุ่น คำหลักจะอยู่ข้างท้าย เช่น

Nihon ni (Japan in)

ไวยากรณ์หน่วยโครงสร้าง (construction grammar) หมายถึงไวยากรณ์ซึ่งสนใจเรื่องความรู้ในภาษาของผู้พูด มีส่วนเหมือนไวยากรณ์ดั้งเดิมตรงที่ว่าหน่วยพื้นฐานของภาษาเป็นคู่ "รูป-ความหมาย" ซึ่งเรียกว่า "หน่วยโครงสร้าง" ไม่มีกระบวนการเปลี่ยนแปลงใด ๆ มีแต่เรื่องข้อเท็จจริงของภาษา ซึ่งมีตั้งแต่เรื่องพันธะ การพึ่งพาในระยะไกล จนถึงความหมายของคำ

ไวยากรณ์หน้าที่ (functional grammar) หมายถึงไวยากรณ์ซึ่งถือว่าภาษาเป็นเครื่องมือการโต้ตอบในสังคม ไม่ใช่ระบบที่อยู่โดยลำพัง บุคคลเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ไวยากรณ์ประเภทนี้จะตรวจสอบวิธีการที่บุคคลรับและใช้ภาษาสื่อสารกับบุคคลอื่นในสังคม

ไวยากรณ์หน้าที่ศัพท์ (lexical Functional Grammar-LFG) หมายถึงไวยากรณ์ซึ่งถือว่าโครงสร้างวากยสัมพันธ์ของประโยคประกอบด้วยโครงสร้างส่วนประกอบ (constituent structure) กับ โครงสร้างหน้าที่ (functional structure) ซึ่งแสดงความสัมพันธ์ทางไวยากรณ์ในรูปผิวส่วนประกอบด้านศัพท์ มีบทบาทเท่าเทียมกับส่วนประกอบด้านวากยสัมพันธ์ในไวยากรณ์ปริวรรต

ไวยากรณ์หลักกับเงื่อนไข (principles and parameters grammar) ดู ไวยากรณ์สากล (universal grammar)

ศัพท์การก (lexicase) หมายถึงไวยากรณ์แบบยุโรปซึ่งมีลักษณะพึ่งพา/เวเลนซี (dependency/valency grammar) ชนิดหนึ่ง พัฒนาริเริ่มมาจากไวยากรณ์ปริวรรต-เพิ่มพูนแบบอเมริกัน ยังถือว่าทฤษฎีภาษาศาสตร์จะต้องมีลักษณะเพิ่มพูน (หมายถึงมีรูปแบบที่ชัดเจน) และจะต้องมีลักษณะทั่วไปกับไม่ซับซ้อนด้วย ฉะนั้นไวยากรณ์ชนิดนี้จึงมีลักษณะง่าย ๆ นั่นคือมีโครงสร้างเพียงระดับเดียว ตัวอย่าง เช่น ประโยค

"The man saw a big dog." จะแสดงได้ ดังนี้

a	[+Det]
big	[+Adj]
dog	[+N, ?[+Det], ?([+Adj])]
man	[+N, ?[+Det], ?([+Adj])]

saw [+V, ?[+N], ?[+N]]

the [+Det]

ในที่นี้ +Det คือชนิดคำ (คำกำหนด) ส่วน [?(+N)] คือลักษณะบริบทที่ระบุ
 เวเลนซี ฉะนั้นคำว่า dog ในคำบรรยายนี้จึงเป็นคำนาม (N) ซึ่งอาจจะเชื่อม
 โยงกับคำกำหนด (Det) และคำคุณศัพท์ (Adj) ได้

สมิท (Henry Lee Smith) (๑๙๑๓-๑๙๗๒) สมิทเป็นนักภาษาศาสตร์ชาวอเมริกัน
 และเป็นเจ้าหน้าที่ของ US State Department Foreign Service ได้รับ
 ปริญญาเอกทางด้านภาษาและวรรณคดีตะวันออก จากมหาวิทยาลัยพรินซ์
 ตัน เมื่อปี ค.ศ. ๑๙๓๘ ในปี ค.ศ. ๑๙๕๖ เขากับ เทรเกอร์ ได้ร่วมกันก่อตั้ง
 ภาควิชาภาษามนุษยวิทยาและภาษาศาสตร์ขึ้นที่มหาวิทยาลัยบัฟฟาโด (ต่อมา
 ได้เปลี่ยนชื่อเป็นมหาวิทยาลัยแห่งรัฐนิวยอร์ก บัฟฟาโด)

งานเด่นของเขาก็คือการวิเคราะห์เรื่อง *รูปแปรของหน่วยคำ*
 (*morphophone*) ซึ่งแสดงให้เห็นว่า หน่วยเสียง (*phoneme*) ที่ต่างกันสอง
 หน่วยเสียงแต่อยู่ในสิ่งแวดล้อมอันเดียวกันคือรูปแปรของหน่วยคำอันเดียว
 กัน จึงทำให้สามารถเข้าใจภาษาถิ่นที่ต่างกันได้

สัทวิทยา (phonology) หมายถึงศาสตร์ที่ว่าด้วยการบรรยายหน่วยเสียงในภาษา โดย
 อาศัยลักษณะการออกเสียง เช่น เสียงอิ ในภาษาไทย เกิดจากการยกปลาย
 ลิ้นขึ้นสู่ระดับสูง (ในปาก) ในขณะที่ริมฝีปากขยายออกทางด้านข้าง (เหมือน
 รูปยิ้ม)

สัทอักษร (phonetic symbol) หมายถึงสัญลักษณ์พิเศษที่ใช้เขียนเพื่อแสดงเสียงพูด
 เช่น กัน เขียนว่า [kan] และ กัณ ก็เขียนว่า [kan]

สัมพันธสาร (discourse) เป็นศัพท์ทั่วไปสำหรับตัวอย่างการใช้ภาษา เช่น ภาษาที่เกิดขึ้นจากการสื่อสาร ในขณะที่ไวยากรณ์หมายถึงกฎการใช้ภาษาเพื่อการสร้างหน่วยไวยากรณ์ เช่น อนุภาค วลี และ ประโยค สัมพันธสารก็หมายถึงหน่วยใหญ่ ๆ ของภาษา เช่น ย่อหน้า การสนทนา และบทสัมภาษณ์ บางครั้งการศึกษาสัมพันธสารของทั้งภาษาเขียนและภาษาพูดก็เรียกว่า **สัมพันธสารวิเคราะห์ (discourse analysis)** แต่บางคนก็ใช้ศัพท์นี้เฉพาะกับภาษาพูด ส่วนการศึกษาภาษาเขียนจะใช้ว่า **ภาษาศาสตร์ตัวบท (text linguistics)**

สากลลักษณะภาษา (language universal) หรือ ลักษณะสากลของภาษา หมายถึงรูปแบบหรือปรากฏการณ์ซึ่งมีอยู่ในทุกภาษา ตัวอย่าง เช่น

ก) ถ้าภาษาใดมีเลขคู่เพื่อระบุจำนวนสองของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ภาษานั้นย่อมมีพหูพจน์

ข) มีความเป็นไปได้สูงที่ว่า คำซึ่งใช้หมายถึงผู้ปกครองฝ่ายหญิงจะเริ่มด้วยพยัญชนะนาสิก /m/ เช่น mother ในภาษาอังกฤษ mutter ในภาษาเยอรมัน mama ในภาษาสวาฮีลี muqin ในภาษาจีนกลาง และ แม่ ในภาษาไทย

สำนักปราก (Prague School) หมายถึงแนวคิดและวิธีการของวงภาษาศาสตร์แห่งเมืองปรากและนักภาษาศาสตร์ที่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดดังกล่าว ผู้ที่ริเริ่มแนวคิดนี้ขึ้นมาก็คือ วิลเลียม มาทีเชียส (Vilem Mathesius) (๑๘๘๒-๑๙๔๖) ศาสตราจารย์วิชาภาษาอังกฤษ แห่งมหาวิทยาลัยแคโรไลน์และนักภาษาศาสตร์คนอื่น ๆ เช่น โรมัน แจค็อบสัน (Roman Jakobson) และ นิโคไล ทрубеตสกอย (Nikolai Trubetskoj) (๑๘๙๐-๑๙๓๘) แนวคิดของสำนักนี้เน้นอยู่ที่การวิเคราะห์ภาษาในฐานะระบบของหน่วยที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกัน ซึ่งเป็นแนวคิดที่ได้รับอิทธิพลมาจากไซเบอร์เกทท์หนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือการชี้

ความแตกต่างระหว่างการวิเคราะห์เชิงสัทศาสตร์ (phonetic analysis) กับ การวิเคราะห์เชิงสัทวิทยา (phonological analysis) การวิเคราะห์หน่วยเสียง ออกเป็นลักษณะต่าง ๆ และแนวคิดอื่น ๆ อีก เช่น ทวิลักษณ์ (binarity) การ กำหนดลักษณะเฉพาะ (marking) และ การศึกษารูปแปรของหน่วยคำ (morphophonemics) แนวคิดของสำนักนี้เป็นที่ยอมรับและพัฒนาขึ้นมา ตั้งแต่ทศวรรษ ๑๙๕๐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างทฤษฎี Functional Sentence Perspective ขึ้นมา ทฤษฎีนี้ถือว่า การวิเคราะห์ประโยคคือความ ซับซ้อนของส่วนประกอบซึ่งมีหน้าที่ต่าง ๆ กัน

สำนักลอนดอน (London School) จู เฟิร์ท (John R. Firth)

เสียงบีบที่เส้นเสียง (glottalized sound) หมายถึงลักษณะ การบีบเส้นเสียง (glottalization) ซึ่งเป็นลักษณะ การออกเสียงรอง (secondary articulation) แบบหนึ่งที่มีการปิดเส้นเสียง (เส้นเสียงบีบตัวมาชิดกัน) พร้อม ๆ กับการออกเสียงปกติ ส่วนมากจะพบในการออกเสียงพยัญชนะตัว สะกด แม่กก แม่กด แม่กบ ในภาษาไทย การออกเสียงรองหมายถึงการออกเสียงเสริมประกอบการออกเสียง ปกติ การออกเสียงรองที่สำคัญได้แก่ลักษณะการห่อปาก ลักษณะลิ้นส่วน หน้าสู่เพดานแข็ง ลักษณะลิ้นส่วนหลังสู่เพดานอ่อน ลักษณะโคนลิ้นสู่ผนังคอ ลักษณะการออกเสียงขึ้นจมูก และลักษณะการบีบเส้นเสียง

เสียงหยุดที่เส้นเสียง (glottal stop) หมายถึงเสียงที่ใช้สัญลักษณ์ ? ตรงกับเสียง อ ในภาษาไทย ลักษณะเส้นเสียงจะปิดสนิท

หน่วยคำ (morpheme) หมายถึงหน่วยที่เล็กที่สุดที่มีความหมายในภาษา จะแยกย่อยต่อไปอีกมิได้ เช่น คำว่า *หมาย* เป็นหน่วยคำหนึ่งในภาษาไทย ถ้าตัด *ย* ออกกลายเป็น *หมา* คำว่า *หมา* ก็เป็นอีกหน่วยคำหนึ่ง และถ้าตัด *ห* ออกไปอีก คำว่า *มา* ก็เป็นอีกหน่วยคำหนึ่ง

อรรถศาสตร์ (semantics) หมายถึงการศึกษาเรื่องความหมายซึ่งมีวิธีการต่างกันไปแล้วแต่สาขาวิชา ตัวอย่าง เช่น นักปรัชญาหาความสัมพันธ์ระหว่างคำกับสรรพสิ่งในโลกที่คำนั้น ๆ ใช้อ้างอิงถึง นักภาษาศาสตร์หาวิธีสร้างความหมายในภาษา หาความแตกต่างของความหมายชนิดต่าง ๆ ในภาษา ต่างเห็นพ้องต้องกันว่าความหมายมีบทบาทสำคัญในการวิเคราะห์ไวยากรณ์ แต่ที่ยังเถียงกันอยู่ก็คือ ความหมายอยู่ในไวยากรณ์อย่างไร

อรรถศาสตร์เพิ่มพูน (generative semantics) เป็นทฤษฎีทางภาษาศาสตร์ที่เกิดขึ้นเพื่อตอบได้ ไวยากรณ์เพิ่มพูน-ปริวรรต ของชอมสกีซึ่งอาศัยวากยสัมพันธ์เป็นหลัก ไวยากรณ์นี้ถือว่าประโยคทั้งหลายสร้างขึ้นมาจากโครงสร้างทางความหมาย โครงสร้างทางความหมายที่ว่านี้มักจะแสดงออกมาในรูปของ *ประพจน์ (proposition)* ซึ่งมีลักษณะเหมือนกับประโยคตรรกในวิชาปรัชญา ตัวอย่าง เช่น ประโยคต่อไปนี้มีความสัมพันธ์ทางด้านความหมายซึ่งกันและกัน

This dog strikes me as being like her master.

This dog reminds me of her master.

เพราะทั้งคู่มีโครงสร้างทางความหมายดังนี้

X perceives that Y is similar to Z

ฮ็อกเก็ตต์ (Charles Francis Hockett) (๑๙๑๖-๒๐๐๐) ฮ็อกเก็ตต์เป็นนักภาษาศาสตร์ชาวอเมริกัน มีชื่อเสียงตรงที่พยายามกำหนดลักษณะสากลของภาษา เคยทำงานร่วมกับบุคคลที่ถือได้ว่าเป็น "บิดาแห่งภาษาศาสตร์อเมริกัน" หลายคน เช่น ชาเพียร์, เทรเกอร์ และ จอร์ฟ นอกจากนี้ยังได้เคยพบกับ โบแอส ซึ่งอาจจะถือได้ว่าเป็น "ปู่" ของวงการอีกด้วย ในช่วงหลังสมัยอุดมพิลด์กับก่อนสมัยขอมสก็เขาได้ชื่อว่าเป็นผู้นำของนักภาษาศาสตร์อเมริกัน โดยเฉพาะในเรื่องทฤษฎีหน่วยเสียง นอกจากนี้เขายังเป็นผู้นำของวงการภาษาศาสตร์ประยุกต์ โดยเสนอว่าควรจะนำความรู้ที่ได้จากวิชาภาษาศาสตร์มาช่วยในการสอนภาษาต่างประเทศ เขาเป็นผู้ที่แสดงความเห็นว่า "ภาษาที่แท้จริงไม่อาจจะ 'กำหนดได้เป็นอย่างดี' ตามแนวคิดคณิตศาสตร์" หรือพูดง่าย ๆ ก็คือ "ภาษาที่แท้จริงจะเขียนเป็นสูตรอย่างตายตัวแบบคณิตศาสตร์ไม่ได้" นั่นเอง

ฮัมโบลด์ต์ (Wilhelm von Humboldt) (๑๗๖๗-๑๘๓๕) ฮัมโบลด์ต์เป็นนักรัฐศาสตร์ชาวปรัสเซีย และเป็นนักคิดที่มีความเห็นในเรื่องภาษาศาสตร์อย่างสำคัญ ด้วย เนื่องจากเขามีความรู้หลายภาษา ตั้งแต่ภาษากรีก สันสกฤต จนถึงภาษาจีน เขาเชื่อว่า ทุกภาษามีลักษณะสากลบางอย่างร่วมกัน ด้วยกฎแห่งการคิดที่มนุษย์ทุกคนมีส่วนร่วมอยู่ ถ้าปราศจากภาษา มนุษย์ย่อมคิดไม่ได้ เพราะแนวคิดต่าง ๆ จะบรรยายได้ด้วยการแสดงออกทางภาษาเท่านั้น แต่ภาษาที่ไม่ใช่สิ่งตายตัว จะมีความสร้างสรรค์หรือกิจกรรมอยู่เรื่อย ๆ ความสร้างสรรค์ของภาษานี้จะมีความจำกัดอยู่ในบางภาษาตามโครงสร้างหรือรูปของภาษานั้น ๆ อิทธิพลของฮัมโบลด์ต์ที่มีต่อวงการภาษาศาสตร์ที่เห็นได้ชัดอยู่ในศตวรรษที่ ๒๐ คือเรื่อง "รูปร่างในของภาษา" (inner form of language) หรือ "innere Sprachform" ซึ่งเชื่อกันว่ามีส่วนคล้ายกับกฎของไวยากรณ์เพิ่มพูน

ฮาส (Mary Rosamond Haas) (๑๙๑๐ - ๑๙๙๖) ฮาสเป็นนักภาษาศาสตร์ชาวอเมริกันซึ่งมีผลงานมากมายทั้งในด้านภาษาอเมริกันอินเดียนและภาษาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งภาษาไทยด้วย ผลงานมีทั้งในด้านไวยากรณ์ สัญลักษณ์ต่าง ๆ ภาษาศาสตร์สังคมวิทยา การศึกษาเปรียบเทียบ และชาติพันธุ์วิทยา ในขณะที่ศึกษาอยู่ที่มหาวิทยาลัยชิคาโกนั้นเธอได้ศึกษางานของชาเพียร์และบลูมฟิลด์ จึงเกิดความสนใจเรื่องภาษาที่ยังไม่มีภาษาเขียน เมื่อใกล้จะเกิดสงครามเธอจึงได้รับหน้าที่ศึกษาและสอนภาษาไทยที่มหาวิทยาลัยมิชิแกน และต่อมาก็ได้ไปสอนที่มหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย เบิร์กลีย์และได้รับตำแหน่งศาสตราจารย์ในปี ค.ศ. ๑๙๕๗ ต่อมาได้เป็นนายกของ Linguistic Society of America อยู่ช่วงหนึ่ง

เฮล์มสเลฟ (Louis Trol Hjelmslev) (๑๘๙๙-๑๙๖๕) เฮล์มสเลฟเป็นนักภาษาศาสตร์ชาวเดนมาร์ก มีชื่อเสียงในการสนับสนุนไวยากรณ์โครงสร้าง โดยถือตนว่าทำตามแนวคิดของโซซูร์ในแบบที่ไม่เหมือนใคร เขาไม่เห็นด้วยกับสำนักปราก โดยถือว่า จุดเน้นของทฤษฎีทางภาษาศาสตร์ควรจะอยู่ที่รูปเท่านั้น จุดเด่นของทฤษฎีของเขาอยู่ที่ความแตกต่างระหว่างรูปกับเนื้อหา ทฤษฎีทางภาษาศาสตร์ของเขามีชื่อว่า glossematics เฮล์มสเลฟมีอิทธิพลต่อวงการภาษาศาสตร์ของเดนมาร์กมาก นอกจากนี้ก็ยังมีอิทธิพลต่อนักภาษาศาสตร์โครงสร้างชาวฝรั่งเศสบางคนอีกด้วย ในทศวรรษ ๑๙๙๐ งานของเขากลับมาได้รับความนิยมอีกครั้งหนึ่งในยุโรป ซึ่งอาจจะเป็นเพราะอิทธิพลของขอมสกีในยุโรปเริ่มจะจางลงไป และเพราะเขาถือว่าภาษาเป็นสัญลักษณ์กับความหมายในกรอบที่กว้างกว่า

แฮร์ริส (Zellig Harris) (๑๙๐๙-๑๙๙๒) แฮร์ริสเป็นนักภาษาศาสตร์รูปนัย (formal linguist) ชาวอเมริกัน ซึ่งเกิดที่ยูเครน เป็นผู้ที่สานต่อวิธีการทางภาษาศาสตร์ของบลูมฟิลด์และซาเพียร์ และเป็นผู้ริเริ่มแนวความคิดการปริวรรตในไวยากรณ์ ขึ้นมาจากความสนใจที่มีในลักษณะของพีชคณิต ไวยากรณ์ปริวรรตของเขามีลักษณะเป็นสูตรแบบ Report + Reduction Grammar report คือส่วนที่บอกเรื่องราวของประโยค reduction คือส่วนที่ให้ความราบรื่นแก่ประโยค แฮร์ริสได้บรรลุถึงสิ่งที่เขาถือว่าเป็นเป้าหมายสูงสุดของการศึกษาไวยากรณ์ นั่นก็คือ การสร้างรูปแบบให้แก่ส่วนที่บอกเรื่องราวของภาษา การปริวรรตก็คือความสัมพันธ์ระหว่างประโยคต่าง ๆ ประโยคทุกประโยคล้วนประกอบขึ้นจากประโยคพื้นฐาน กฎการสร้างประโยคก็คือการปริวรรต เช่น การเปลี่ยนจากประโยคบอกเล่าไปเป็นประโยคปฏิเสธ เป็นต้น

แฮลลiday (Halliday) เป็นชื่อเรียกลักษณะและผู้ที่เชื่อตามกฎทางภาษาศาสตร์ของนักภาษาศาสตร์ชาวอังกฤษชื่อ ไมเคิล อเล็กซานเดอร์ เคิร์กวูด แฮลลiday (Michael Alexander Kirkwood Halliday) แนวคิดของแฮลลiday ได้รับอิทธิพลมาจากเฟิร์ทอีกทีหนึ่ง จึงมักจะเรียกกันว่า "neo-Firthian" หรือ "เฟิร์ทเที้ยนใหม่" แนวคิดแรก ๆ เกี่ยวกับภาษานั้น เขาถือว่าภาษามีการจัดรูปแบบเป็นระดับของเนื้อหา รูป (ไวยากรณ์ กับ ศัพท์) และบริบท รูปแบบของไวยากรณ์แบ่งออกเป็น ๓ ระดับ (ตำแหน่ง สัญลักษณ์ และ คุณสมบัติ) กับ ๔ ประเภท (หน่วย ชนิด โครงสร้าง และ ระบบ) ในทศวรรษ ๑๙๗๐ คำว่า ระบบ หรือ system ได้กลายมาเป็นรูปแบบใหม่ที่เรียกว่าไวยากรณ์ระบบสัมพันธ์ซึ่งถือว่าไวยากรณ์คือเครือข่ายความสัมพันธ์ของระบบชนิด ต่อมาได้มีการโยงไวยากรณ์ระบบสัมพันธ์เข้ากับกฎของไวยากรณ์ปริวรรต